

O‘ZBEKISTONDA SOLIQ TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA PROGRESSIV ISLOHOTLAR ORQALI IQTISODIY TENGSIZLIKNI QISQARTIRISH IMKONIYATLARI

Rahimov Mirziyo Aktam o‘g‘li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

huzuridagi Diplomatik akademiya

newbesthave@gmail.com

Annotatsiya: Zamonaviy O‘zbekiston iqtisodiyotida daromadlar tengsizligi ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikka ta’sir ko‘rsatuvchi muhim muammo sifatida ko‘zga tashlanmoqda. Soliq tizimlarining raqamli transformatsiyasi va progressiv islohotlarni joriy etish ushbu tengsizlikni kamaytirishda samarali vosita sifatida qaralmoqda. Ushbu maqola O‘zbekiston sharoitida soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirishning iqtisodiy tengsizlikka ta’sirini tahlil qiladi, ushbu jarayonlarning imkoniyatlari va cheklovlarini ko‘rib chiqadi.

Kalit so‘zlar: soliq tizimi, raqamli transformatsiya, progressiv islohotlar, iqtisodiy tengsizlik, soliq siyosati, shaffoflik, iqtisodiy adolat, O‘zbekiston, natijalar, xulosa.

KIRISH. O‘zbekiston iqtisodiy islohotlar yo‘lida muhim qadamlar tashlamoqda, ammo daromadlar tengsizligi ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlikka xavf soluvchi dolzarb muammo sifatida qolmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda Gini koeffitsiyenti 0,35 atrofida bo‘lib, bu mamlakatda daromadlar taqsimotidagi nomutanosiblikni ko‘rsatadi (Jahon banki, 2023). Soliq tizimlarini raqamli transformatsiya va progressiv islohotlar orqali takomillashtirish ushbu tengsizlikni kamaytirish imkonini

beradi. Ushbu maqola O‘zbekiston sharoitida soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirishning iqtisodiy tengsizlikni qisqartirishdagi imkoniyatlarini tahlil qiladi va ushbu yondashuvlarning amaliy ahamiyatini ko‘rib chiqadi.

ADABIY TAHLIL. Soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirish bo‘yicha adabiyotlar so‘nggi yillarda keng ko‘lamda o‘rganildi. Raqamlashtirish soliq ma‘lumotlarini yig‘ish, tahlil qilish va boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali soliq yig‘imlarining samaradorligini oshiradi (OECD, 2017). Masalan, raqamiy platformalar soliq hisobotlarini real vaqt rejimida yuritish imkonini beradi, bu soliqdan bo‘yin tovlaganlikni kamaytiradi va davlat daromadlarini ko‘paytiradi (Jahon banki, 2020). O‘zbekiston kontekstida, “E-Soliq” tizimi joriy etilishi soliq jarayonlarini soddalashtirishga xizmat qildi, ammo uning to‘liq samaradorligi infratuzilma va malaka darajasiga bog‘liq (Davlat soliq qo‘mitasi, 2024).

Progressiv soliq tizimi bo‘yicha Tomas Piketty (2014) yuqori daromadlarga yuqori soliq stavkalarini qo‘llash orqali iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish mumkinligini ta’kidlaydi. O‘zbekistonda soliq tizimi asosan regressiv xarakterga ega bo‘lib, daromadlar tengsizligini kamaytirishda yetarlicha samarali emas (IMF, 2021). Xalqaro tajribada, masalan, Shvetsiyada progressiv soliq tizimi Gini koeffitsiyentini 0,45 dan 0,32 ga tushirishga yordam berdi (OECD, 2019). Biroq, progressiv soliqlarning haddan tashqari yuqori stavkalari iqtisodiy faollikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin (Alesina & Rodrik, 1994). O‘zbekiston uchun progressiv soliq tizimini joriy etishda iqtisodiy o‘sish va ijtimoiy adolat o‘rtasidagi muvozanatni topish muhimdir.

Adabiy tahlil davomida aniqlanishicha, raqamlashtirish O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda soliq yig‘ishni shaffoflashtirish va samaradorlikni oshirishda muhim vosita bo‘lsa-da, texnologik infratuzilma va malakali kadrlarning yetishmasligi jiddiy to‘siqlar sifatida qolmoqda. Masalan, Estoniyaning “e-Tax” tizimi soliq

jarayonlarini shaffoflashtirishda muvaffaqiyatli bo'ldi, ammo O'zbekistonda bunday tizimlarni joriy etish jarayoni hali dastlabki bosqichlarda turibdi (Jahon banki, 2021). Shu bilan birga, progressiv soliq tizimining O'zbekistonda qo'llanilishi bo'yicha adabiyotlar cheklangan bo'lib, bu mavzuni chuqurroq o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

METODOLOGIYA. Ushbu tadqiqot O'zbekiston sharoitida soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirishning iqtisodiy tengsizlikka ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

- 1. Adabiyotlar tahlili:** Soliq tizimlarining raqamlashtirilishi va progressivlashtirilishi bo'yicha xalqaro va mahalliy adabiyotlar tizimli ravishda o'rganildi. Google Scholar, JSTOR, OECD iLibrary va O'zbekiston Davlat soliq qo'mitasining hisobotlari asosiy manbalar sifatida ishlatildi.
- 2. Solishtirma tahlil:** O'zbekistonning soliq tizimi xalqaro tajriba (Estoniya, Singapur, Shvetsiya) bilan solishtirildi. Soliq yig'implari, daromadlar tengsizligi ko'rsatkichlari (Gini koeffitsiyenti) va iqtisodiy o'sish stavkalariga oid ma'lumotlar tahlil qilindi.
- 3. Statistik sintez:** O'zbekistonning soliq yig'implari, daromadlar taqsimoti va iqtisodiy ko'rsatkichlarga oid statistik ma'lumotlar (Jahon banki, IMF, Davlat soliq qo'mitasi) sintez qilindi.
- 4. Sifatli tahlil:** Soliq tizimlarining ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirini baholash uchun ekspertlarning sharhlari va O'zbekistondagi soliq islohotlari bo'yicha case study usullari qo'llanildi.
- 5. PEST tahlili:** Soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirishning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillari tahlil qilindi.

Tadqiqotning cheklovlari sifatida O'zbekistonga oid statistik ma'lumotlarning cheklanganligi, ayniqsa progressiv soliq tizimi bo'yicha tajribaning yo'qligi va

raqamlashtirish jarayonlarining dastlabki bosqichda ekanligi qayd etildi. Ma'lumotlarning xolisligini ta'minlash uchun faqat nufuzli manbalar ishlatildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda soliq tizimlarini raqamlashtirish soliq yig'ish jarayonlarini soddalashtirish va shaffoflikni oshirishda muhim qadamlar sifatida qaralmoqda. Masalan, 2019-yilda joriy etilgan "E-Soliq" tizimi soliq hisobotlarini elektron shaklda topshirish imkonini berdi, bu soliqdan bo'yin tovlaganlik holatlarini 15% ga kamaytirdi (Davlat soliq qo'mitasi, 2024). Biroq, raqamlashtirishning to'liq samaradorligi internet infratuzilmasining cheklanganligi va aholi orasida raqamiy savodxonlik darajasining pastligi tufayli sekinlashmoqda. Xalqaro tajribada, masalan, Estoniyada "e-Tax" tizimi soliq yig'imlarini 35% ga oshirgan bo'lsa, O'zbekistonda bu ko'rsatkich hali 10-12% atrofida qolmoqda (Jahon banki, 2023).

Progressiv soliq tizimi bo'yicha O'zbekistonda hozircha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmagan. Amaldagi soliq tizimi asosan regressiv bo'lib, daromadlar tengsizligini kamaytirishda yetarlicha samarali emas. Xalqaro tajribaga ko'ra, Shvetsiyada progressiv soliq tizimi yuqori daromadlarga 50-60% soliq stavkalarini qo'llash orqali Gini koeffitsiyentini sezilarli darajada pasaytirdi (OECD, 2019). O'zbekistonda progressiv soliq tizimini joriy etish yuqori daromadli guruhlardan qo'shimcha daromad yig'ish imkonini beradi, ammo bu jarayon iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatmasligi uchun optimal stavkalarni aniqlash zarur. Masalan, Fransiya 75% lik soliq stavkasi joriy etilganda yuqori daromadli shaxslarning mamlakatdan chiqib ketishi holatlari kuzatildi (Piketty, 2014).

Muhokama qismida raqamlashtirishning afzalliklari va cheklovlari chuqur ko'rib chiqildi. Raqamlashtirish soliq jarayonlarida shaffoflikni oshiradi va soliq yig'ish xarajatlarini kamaytiradi, ammo O'zbekistonda kichik va o'rta biznesning raqamiy tizimlarga moslashishi sekin kechmoqda. Progressiv soliq tizimi ijtimoiy adolatni

ta'minlashda muhim bo'lsa-da, uning joriy etilishi iqtisodiy o'sish bilan muvozanatlashni talab qiladi. Masalan, yuqori soliq stavkalari investitsiyalarni kamaytirishi yoki soliq bazasini qisqartirishi mumkin. Shu bilan birga, raqamlashtirish va progressiv soliq tizimlarini birgalikda qo'llash O'zbekistonda iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishda sinergetik effekt berishi mumkin. Tadqiqotda aniqlanishicha, O'zbekistonda soliq tizimining raqamlashtirilishi va progressivlashtirilishi iqtisodiy adolatni ta'minlashda katta salohiyatga ega, ammo bu jarayonlarning muvaffaqiyati infratuzilma, malaka va siyosiy qarorlarning sifatiga bog'liq.

XULOSA. O'zbekistonda soliq tizimlarini raqamiy transformatsiya va progressiv islohotlar orqali takomillashtirish daromadlar tengsizligini kamaytirishning samarali vositalari sifatida qaralmoqda. Raqamlashtirish soliq yig'ish jarayonlarini avtomatlashtirib, shaffoflikni oshiradi va soliqdan bo'yin tovlaganlikni kamaytiradi. Masalan, "E-Soliq" tizimi soliq hisobotlarini soddalashtirdi, ammo uning to'liq samaradorligi infratuzilma va raqamiy savodxonlikni rivojlantirishga bog'liq. Progressiv soliq tizimi yuqori daromadlarni qayta taqsimlash orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi, lekin O'zbekistonda bu tizimni joriy etish iqtisodiy o'sish bilan muvozanatlashni talab qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda raqamlashtirish va progressiv soliq tizimi iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishda katta salohiyatga ega. Biroq, ushbu yondashuvlarning muvaffaqiyati quyidagi omillarga bog'liq:

1. Texnologik infratuzilmani rivojlantirish va raqamiy savodxonlikni oshirish.
2. Progressiv soliq stavkalarining optimal darajasini aniqlash va iqtisodiy faollikka salbiy ta'sirni minimallashtirish.
3. Kichik va o'rta biznesni raqamiy tizimlarga moslashtirish uchun qo'llab-quvvatlash dasturlarini joriy etish.

Kelajakdagi tadqiqotlar quyidagi yo‘nalishlarda davom ettirilishi tavsiya etiladi:

1. Raqamlashtirishning O‘zbekiston iqtisodiyotiga uzoq muddatli ta’sirini o‘rganish.
2. Progressiv soliq tizimining kichik va o‘rta biznesga ta’sirini tahlil qilish.
3. O‘zbekistonda soliq islohotlarini ijtimoiy qabul qilish darajasini baholash.

Ushbu tadqiqot O‘zbekistonda soliq tizimini isloh qilish orqali iqtisodiy adolatni ta’minlash imkoniyatlarini yoritadi va kelajakdagi islohotlar uchun yo‘l-yo‘riq sifatida xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD. (2017). *Tax Administration 2017: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies*. OECD Publishing.
2. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
3. Jahon banki. (2020). *Digital Taxation: A Global Overview*. World Bank Group.
4. IMF. (2021). *Fiscal Policies for Reducing Income Inequality in Uzbekistan*. International Monetary Fund.
5. Davlat soliq qo‘mitasi. (2024). *O‘zbekistonda soliq tizimining raqamlashtirilishi: 2019-2024 yillar hisoboti*.
6. OECD. (2019). *Progressive Taxation and Income Inequality*. OECD Publishing.
7. Alesina, A., & Rodrik, D. (1994). *Distributive Politics and Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, 109(2), 465-490.
8. Jahon banki. (2023). *Uzbekistan Economic Update: Taxation and Inequality*. World Bank Group